

نمونه‌هایی تاریخی از کمک‌های خیر خواهانه در حوزه پزشکی ایران

نویسنده:

محمدحسین عزیزی^۱

چکیده

در این نوشتار به اختصار به مواردی از کمک‌های خیر خواهانه و داوطلبانه در عرصه تندرستی و مراقبت از بیماران در ایران اشاره شده است.

کلید واژه‌ها: ایران، ارائه مراقبت‌های بهداشتی، تاریخ پزشکی، خیریه‌ها، نیکوکاری

احداث «بیمارستان نجمیه» در تهران، توسط «نجم السلطنه»، نوه عباس میرزا و مادر دکتر محمدمصطفی، که در سال ۱۳۰۷ ش/۱۹۲۸م افتتاح شده است، اشاره کرد (۴). باید افزود که وقف مراکز درمانی خیریه محدود به تهران نبوده است و حتی در شهرهای کوچک نیز این اقدام صورت گرفته است که برای نمونه می‌توان به «بیمارستان فخریه» ملایر که توسط بانویی به نام «فخرالحاجیه» تأسیس شده است و در سال‌های اخیر از احداث «بیمارستان امیر» در شیراز توسط بانو «زهره سعادت» یاد کرد.

اقدامات خیر خواهانه در حوزه حمایت از بیماران، تأسیس مراکز بهداشتی و درمانی و آموزشی متعدد است، که در دوره معاصر، می‌توان به شماری از مهم‌ترین آن‌ها نمونه‌وار اشاره کرد و علاقمندان می‌توانند برای کسب آگاهی بیشتر به منابع مربوط در این زمینه مراجعه نمایند. شماری از این مراکز عبارتند از:

- انیستیتو پاستور - تهران (۵): در سال ۱۳۰۰ ش/اوت ۱۹۲۱، عبدالحسین میرزا فرمانفرما
- بیمارستان فیروزآبادی در تهران که در سال ۱۳۰۳ ش توسط آیت‌الله سیدرضا فیروزآبادی بنیانگذاری شد، و در سال ۱۳۱۰ به اداره صحیه واگذار کرده‌اند. (سایت دانشگاه علوم پزشکی ایران)
- بیمارستان فیروزگر - تهران که در سال ۱۳۳۰ ش توسط ارباب گشتاسب فیروزگر زمین آن را وقف کرد و در سال ۱۳۴۳ به بهره‌برداری رسید.
- بیمارستان نمازی - شیراز (۶): که در سال ۱۳۳۴ ش/۱۹۵۵م توسط حاج محمد نمازی تأسیس شده است.
- دانشگاه کرمان (۷): که در سال ۱۳۵۳ ش/۱۹۷۴م توسط شادروان مهندس علیرضا افصلی پور بنیانگذاری شده است.

در ماه مارس ۲۰۱۹؛ مقاله‌ای به زبان انگلیسی با عنوان اصلی «کمک خیر خواهانه در عرصه مراقبت در سلامت (۱)» در مجله «آرشیو پزشکی ایران آ»، وابسته به فرهنگستان علوم پزشکی منتشر شده است. در این بررسی، پژوهشگران، نتایج مصاحبه چهره‌به‌چهره با ۳۶ تن از خیرین حوزه سلامت را ارائه کرده‌اند. هدف مطالعه، بررسی علل و انگیزه این افراد برای مشارکت داوطلبانه در حوزه مراقبت از تندرستی (Health Care) بوده است. مطالعه مقاله مزبور نگارنده را بر آن داشت که نمونه‌هایی از این کمک‌های خیر خواهانه را ارائه نماید.

از نظر تاریخی اما؛ پیشینه احداث بیمارستان، درمانگاه توسط داوطلبان خیراندیش و امور خیریه در حوزه پزشکی به گذشته‌های دور برمی‌گردد که در قالب سنت «وقف» انجام شده‌اند. برای نمونه برخی از موارد عبارتند از:

ایجاد مجتمع علمی، آموزشی و درمانی موسوم به «ربع رشیدی» در تبریز در سده هشتم هجری/سیزدهم میلادی توسط پزشک دانشور، مورخ و سیاست مدار مشهور، خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی (۶۴۵ تا ۷۱۸ هـ. ق) در تبریز: وقف‌نامه ربع رشیدی به نام «الوقفیه الرشیدیه» به خط رشیدالدین فضل‌الله، در کتابخانه مرکزی تبریز موجود است. در دارالشفای ربع رشیدی، افزون بر آموزش دانشجویان طب، بیماران هم درمان می‌کرده‌اند. در ربع رشیدی، داروخانه‌ای بوده که داروهای مورد نیاز را از نقاط مختلف ایران و خارج تأمین می‌کرده‌اند (۲ و ۳).

نکته حائز اهمیت در مورد کمک‌های انسان‌دوستانه و خیر خواهانه خیریه و وقف مراکز درمانی، این است که این حیطة ویژه مردان نبوده است بلکه در آن زنان نیز نقش فعالی داشته‌اند. مثلاً در یک پژوهش، پژوهندگان، موقوفات زنان را در تهران از مشروطه تا پایان دوره پهلوی اول بررسی کرده و گزارش آن‌ها نشان می‌دهد که دست کم، ۲۰ درصد اسناد وقفی تهران در دوران مشروطه و دوره پهلوی اول متعلق به زنان بوده که از موارد مهم آن موقوفات درمانی همگانی است. برای نمونه می‌توان به

۱. دانشیار رشته گوش، گلو و بینی، عضو هیئت علمی فرهنگستان علوم پزشکی

2. Archives of Iranian Medicine

اخلاقاً و دیعه است که به صاحبان ثروت سپرده شده تا با کمال امانت و دوربینی برای ترقی نوع خود صرف نمایند. اینجانب در چند سال قبل تصمیم گرفت قسمت عمده دارایی خود را در حیات خود وقف امور خیریه و عام‌المنفعه بوده و بدین وسیله به گذشتگان تاسی کرده و دین خود را به نیاکان ادا و وظیفه اجتماعی و اخلاقی را نسبت به آیندگان به جا آورد. (۸)

امید است، این شیوه پسندیده همچنان تداوم یابد و جامعه باید این سخن سنجیده و پرمغز سعدی را به یاد داشته باشد:

دوچیز حاصل عمر است، نام نیک و ثواب
از این دو گر گذری، کل من علیها فان

بخشی از وصیت‌نامه محمد نمازی بنیانگذار بیمارستان نمازی شیراز

«... نظر به اینکه ثروت و دارایی افراد اگر چه شرعاً شخصی می‌باشد ولیکن اخلاقاً و دیعه است که به صاحبان ثروت سپرده شده تا با کمال امانت و دوربینی برای ترقی نوع خود صرف نمایند. اینجانب در چند سال قبل تصمیم گرفت قسمت عمده دارایی خود را در حیات خود وقف امور خیریه و عام‌المنفعه بوده و بدین وسیله به گذشتگان تاسی کرده و دین خود را به نیاکان ادا و وظیفه اجتماعی و اخلاقی را نسبت به آیندگان به جا آورد.»

«... نظر به اینکه ثروت و دارایی افراد اگر چه شرعاً شخصی می‌باشد ولیکن

Some Historical Examples of Charitable Contribution in Medicine in Iran

M. H. Azizi¹

Abstract

This here is a brief historical account of charitable contributions in health care in Iran.

Keyword: Beneficence, Charities, Delivery of Health Care, History of Medicine, Iran

منابع

1. Ziloochi MH, Akbari S, Takian Arab M. Charitable Contribution in healthcare: What drives Iranians to donate Money? Arch Iran Med 2019; 22(3): 109-115.
2. Beheshti Seresht M, Parvish M. Rashidi's the House of Healing vanguard of Medical Education in Modern Period. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine 2014; 5(2): 180-190. [In Persian]
3. Kafieh R. Rabé-Rashidi: The greatest Iranian University Complex (8th A.D./13th C.E.). Tārikh-i pizishkī 2009; 1(1): 131-145. [In Persian]
4. Malekzade E, Afarafar M. Women Endowments of the Constitutional Functions until the End of the First Pahlavi, Case Study: Female Benefactor of Tehran. Historical Researches 2017; 9(3): 257-271. [In Persian]
5. Azizi MH, Nayer Nouri T. the Establishment and the First four Decades of the Activities of the Pasteur Institute of Iran. Arch Iran Med 2008; 11(4): 477-481.
6. Azizi MH, Bohadori M, Raees Jalali Gh. In Commemoration of HaJ Mohammad Nemazee (1895-1972). Arch Iran Med 2009; 12(3): 321-324.
7. Azizi MH, Bahadori M, Dabiri SH, Shahpasandzadeh MH. In Memory of the Late Alirza Afzalipour, the Founder of the Kerman University. Arch Iran Med 2014; 17(6): 457-466
8. Modern education of medical sciences in Fars. Shiraz: Shiraz University of Medical Sciences; 2017. [In Persian]

1. Associate Professor, Academy of Medical Sciences I. R. Iran